

JOHANN BAPTIST MAYRHOFER, *DICHTER* (1787-1836)

Transcriptie van een lezing door Robert Holl, bas-bariton voor Radio 4

- Uitgezonden op 26 december 1989 door Radio 4.
- Gepubliceerd in de nieuwsbrief van de Schubert Stichting, Jaargang 5 - nr. 2, september 2000.

“Finde nicht das Glück auf Erden”. Deze laatste regel van het gedicht *Am Strome* [D 539] kan worden beschouwd als het motto voor het leven van de dichter Johann Mayrhofer, een naam die de meeste liefhebbers van Schubertlieders bekend in de oren zal klinken. Slechts weinigen weten iets meer van Johann Mayrhofer, die een van Schuberts intiemste vrienden was. Brahms noemde hem “der ernsthafteste unter seinen Freunden” en zei ook, dat men het zeker niet moest afkeuren dat Schubert zoveel mythologische gedichten van Mayrhofer componeerde. Als dichter is Mayrhofer thans geheel vergeten, maar toch waren er in de loop der tijd steeds weer mensen die zich, wanneer zij eenmaal zijn eigenaardige, wonderlijke gedichten hadden leren kennen, tot de poëtische wereld van Mayrhofer aangetrokken voelden, net als Franz Schubert zelf. Daar Schubert bijna vijftig gedichten van Mayrhofer op muziek heeft gezet, zal de naam Mayrhofer samen met de naam Schubert blijven voortleven zolang er Schubertlieders gezongen worden.

Mayrhofer was een van de belangrijkste dichters uit de Weense biedermeiertijd, en als lyrisch dichter verdient hij een plaats naast Grillparzer, terwijl hij in zijn beste gedichten soms de hoogte van de door hem zeer bewonderde Goethe benadert. Mayrhofer werd in 1787 in Steyr in Oberösterreich geboren, alwaar ook de grote Schubert-zanger Johann Michael Vogl in 1768 het levenslicht zag. Hij bezocht het gymnasium te Linz, waar hij door zijn grondige kennis van de Latijnse, Griekse en klassieke dichters opviel. Van 1806 tot 1810 verbleef Mayrhofer als novice in het klooster St. Florian, waar Anton Bruckner 35 jaar later leraar en organist zou worden; hij studeerde er theologie en klassieke filologie. Het leven in het klooster beviel Mayrhofer echter niet. Hij voelde zich er levend begraven en leed aan depressies – de eerste gedachten aan zelfmoord kwamen toen reeds bij hem op. Mayrhofer ontvluchtte het kloosterleven en ging naar Wenen, waar hij rechtswetenschappen ging studeren. In Wenen werd hij al spoedig een belangrijk lid van een door Anton von Spaun in het leven geroepen vereniging die geen statuten of formaliteiten kende, maar wier leden probeerden elkaar te inspireren en in jeugdige kringen vormend werkzaam te zijn. Leden van deze vereniging waren o.a. de schilders Moritz von Schwind en Leopold Kupelwieser en de dichters Johann Senn, Joseph Kenner, Anton Ottenwald en Franz von Schober. Deze vier dichters schreven allen gedichten die door Schubert werden gecomponeerd. De vereniging gaf een soort jaarboek uit, “Beiträge zur Bildung für Jünglinge”, waarin gedichten en geschiedkundige en wijsgerige verhandelingen verschenen.

Op het einde van het jaar 1814 kwam de toen zeventienjarige Franz Schubert met deze kring in aanraking. Daarmee brak voor Mayrhofer het grote moment van zijn leven aan. Hij raakte met Schubert bevriend, en deze vriendschap inspireerde hem tot het schrijven van een reeks schitterende gedichten, waarvan de grote epische dichter Robert Hamerling zei, dat ze tot het lieflijkste en intiemste behoorden van wat er in het Duits gezongen werd. Mayrhofer werd door Schuberts muziek geïnspireerd. Hij schrijft in zijn herinneringen aan Franz Schubert: “...die Liebe für Dichtung und Tonkunst machte unser Verhältnis inniger; ich dichtete, er komponierte, was ich dichtete, und wovon vieles seiner Melodien Entstehung, Fortbildung und Verbreitung verdankt...”

Uit de tekst van *Geheimnis* [D 491] spreekt bewondering, verwondering en ook bevreemding voor de schoonheid van Schuberts melodieën. Mayrhofer zegt daarin: “Den schilfbekränzten Alten, Der seine Urne gießt, erblickst du nicht” Dat is misschien een beetje te simplistisch gezien; het klinkt alsof Schubert alleen maar de natuur zou zien en bewonderen en slechts daardoor geïnspireerd wordt; alsof Schubert geen wetende, geen diep filosofisch mens geweest zou zijn. Dat is dus niet het geval. Maar het is toch een zeer interessant gedicht.

Vanwege zijn grote kennis en zijn talent als lyrisch dichter werd Mayrhofer voor Franz Schubert een ervaren raadsman en een literair inspirator. Van november 1818 tot december 1820 woonden Schubert en Mayrhofer samen in een oud vertrek in de Wipplingerstraße te Wenen. Gedurende die periode ontstonden grootse liederen, zoals de Petrarca-sonnetten, de Novalis-hymnen en de elf liederen uit de cyclus “Abendröte” van Friedrich von Schlegel. Het was vrijwel zeker Johann Mayrhofer die Schubert met de poëzie van de Duitse romantische dichters bekend maakte, want de gedachtenwereld van Novalis, Schlegel en Tieck vinden we terug in vele gedichten van Mayrhofer. Als motto voor de romantische dichtkunst zou men de volgende regels van Schmidt von Lübeck kunnen nemen: “Da, wo du nicht bist, ist das Glück.” Er is in deze poëzie sprake van een transcendent verlangen. Friedrich von Schlegel schreef in zijn “Fragmente”: “Transcendental ist, was in der Höhe ist, sein soll, und sein kann; transcendent ist, was in die Höhe will und nicht kann oder nicht soll.” De

Sehnsucht, het verlangen, is in de romantische dichtkunst en in de muziek van Schubert vertikaal, opstijgend, "Drang des Lebens aus der Hölle"; een verlangen naar eeuwige zaligheid in vereniging met God.

Ook de slotregels van het gedicht *Sehnsucht* [D 516] :

Nie wird, was du verlangst, entkeimen
Dem Boden, Idealen fremd,
Der trotzig deinen schönsten Träumen
Die rohe Kraft entgegenstemmt.
Du ringst dich matt mit seiner Härte,
Vom Wunsche heftiger entbrannt:
Mit Kranichen ein strebender Gefährte
Zu wandern in ein milder Land

vormen als het ware ook weer zo'n typische biedermeier-bekentenis, al zijn ze mijns inziens ook in onze tijd zeer actueel. De vraag: "Schöne Welt, wo bist du?" uit het lied *Die Götter Griechenlands* [D 677] zou als motto kunnen dienen voor de hele biedermeiertijd. Deze vraag is tevens typisch voor de romantiek : het verlangen naar een betere wereld en gelukkiger levensomstandigheden wordt in bijna alle gedichten van de romantische dichters tot uitdrukking gebracht. Uit dit verlangen, en uit het besef dat daar, waar men vertoefde, het geluk niét was, maar dat het ergens anders kón zijn, onstond bij de romantische mens de behoefte om te zwerven: das Wandern. Men moet deze vorm van romantisch toerisme echter niet gelijkstellen met de mateloze zucht tot reizen die veel mensen van deze tijd beheerst. De romanticus zocht geen oppervlakkig vermaak; hij zocht mogelijkheden tot het ontplooiën, het ontwikkelen van zijn geest. De dichter Enk von der Burg schreef: "In de zelfstandigheid van de geest ligt het begrip "leven" opgesloten, en die zelfstandigheid wordt meer en meer voltooid. Leven is de bewustwording van het voortschrijden van onze zedelijke ontwikkeling voor de eeuwigheid." En de dichter Novalis schreef: "Wir werden die Welt verstehen, wenn wir uns selbst verstehen, weil wir und sie integrante Hälften sind, Gotteskinder, göttliche Keime sind wir. Einst werden wir sein, was unser Vater ist." En in het jaar 1800 schreef Novalis in zijn dagboek: "Wem es einmal klar geworden ist, daß die Welt Gottes Reich ist, wen einmal diese große Überzeugung mit unendlicher Fülle durchdrang, der geht getrost des Lebens dunkeln Pfad und sieht mit tiefer, göttlicher Ruhe in die Stürme und Gefahren desselben hinein."

Zo ging ook Johann Mayrhofer zijn levensweg: als een kluizenaar, afgesloten van de luidruchtige wereld. Hij bekeek het woeste, menselijke bedrijf vanuit een vogelvlucht, zo schreef zijn biograaf Ernst von Feuchtersleben. Novalis verkondigde: "Nach innen geht der geheimnisvolle Weg"; en Mayrhofer schreef in zijn gedicht *Der Isisbruder*:

Steig nieder, und du bist geborgen.
Geborgener, erglüh dem Schönen!
Ein neuer Frühling blühet in der Tiefe;
Nur sichtlich eigenen Organen,
Die abgestreift das Arme und das Schiefe."

De inhoud van het lied *Beim Winde* [D 669] kan als volgt worden samengevat:

Gleich der Schnecke zieh'
Deine Hörner ein;
Draußen hält man nie
Sonderlich sich rein.

Dat is een klein rijmpje van Mayrhofer. Dus: trek je in jezelf terug, het leven is grauw genoeg; slechts in je eigen ziel, in je eigen fantasie zul je het geluk kunnen vinden.

De armoede heeft Mayrhofer er waarschijnlijk toe gedwongen een positie aan te nemen als censor, iets wat volkomen tegen zijn vrijheidslievende geest indruiste. Hij kreeg er natuurlijk ongelofelijke psychische problemen door, en om dan het grauwe, het armzalige, het oppervlakkige en het scheve van dit ondraaglijke bestaan van zich af te schudden ontvluchtte Mayrhofer vaak de drukke stad Wenen en zwierf door Oberösterreich, alwaar hij in de prachtige bossen, heuvels en dalen van het Donaulandschap weer moed en kracht opdeed.

Schubert componeerde twee zangspelen op teksten van Mayrhofer: *Die Freunde von Salamanca* [D 326] en *Adrast* [D 137]. Het libretto van *Die Freunde von Salamanca* is helaas waarschijnlijk verdwenen, omdat de hele nalatenschap van Mayrhofer, die bij zijn biograaf Ernst von Feuchtersleben was, na diens dood door zijn personeel in het vuur is gesmeten.¹ Het is een geluk dat de muziek tenminste nog bewaard is gebleven.

Voor Mayrhofer, zoals voor alle romantische Duitse dichters en schilders, was de natuur bezielde. De schilder Philipp Otto Runge schreef: "Die Natur ist nur ein Körper, eine Hülle, ein Kleid, und zwar: Gottes; denn Gott ist der unendliche Geist." En Friedrich von Schlegel schreef in zijn cyclus "Abendröte" :

Alles scheint dem Dichter redend;
Denn er hat den Sinn gefunden;
Und das All ein einzig Chor,
Manches Lied aus Einem Munde.

De natuur inspireerde Mayrhofer tot het schrijven van zijn mooiste gedichten. Zijn dichtershart werd dan als een meer, "ein See, zu dem sich Felsen neigen, Zypressen rund herum und Moos", zodat hij in staat scheen, de geheimzinnige geestestaal der bloemen te kunnen aanvoelen. Dit zien we bijvoorbeeld in zijn gedicht *Nachtviolienlied* [D 752]. De tekst hiervan werd door Schubert enigszins veranderd, en dit is wel een zeer merkwaardige verandering; niet zo merkwaardig misschien voor Schubert, omdat hij waarschijnlijk zinnen van Mayrhofer weglieft om het lied een regelmatige liedvorm te geven. Maar de oorspronkelijke tekst eindigt als volgt [de twee vetgedrukte regels zijn door Schubert weggelaten]:

Ja, so fesselt ihr den Dichter,
Mit erhabnen Wehmutsstrahlen trafet ihr sein treues Herz
Und nun blüht
in stummen Nächten fort die heilige Verbindung,
Unaussprechlich, unbegriffen, und die Welt erreicht sie nicht.

Deze laatste toevoeging van Mayrhofer is natuurlijk zeer typerend voor een pessimist; en daar Schubert waarschijnlijk een mindere pessimist dan Mayrhofer was, heeft hij deze tekst dus weggelaten.

Mayrhofer was ongelukkig verliefd. Hij was ook een zeer schuchter, teruggetrokken mens, ronduit schuw tegenover vrouwen, soms ook zeer sarcastisch; hij heeft bijv. een gedichtje geschreven:

Ja, wenn bloß im Belvedere
Sphinx, die rätselhafte, wäre,
Doch, wohin der Mensch sich kehre,
Lagern solche stumme Frauen,
Die mit Tatzen und mit Klauen
Höchst bedenklich um sich schauen.

Daar was hij dus aardig ironisch en sarcastisch. Maar in dit *Nachtviolienlied* – de nachtviool als symbool van trouw, maar ook van bescheidenheid, bijna schuwte – doet hij zich kennen als een zeer diep voelend mens. Er wordt vaak gezegd dat hij een haat tegen vrouwen had, maar ik heb het tegendeel ondervonden toen ik een fantastisch liefdesgedicht van hem vond dat ik u ook graag wil doen kennen, omdat het zo'n schitterend gedicht is. Het heet: *Stilleben*.

Sie beugt den zarten, schlanken Leib
Mir übers Haupt zum Licht,
Und streckt den Arm und lispelt: bleib,
Dir gilt die Schere nicht.
So halt ich still und sauge gern die Lebenswärme ein
Wohl flimmert draußen Stern an Stern,
Was kümmert mich ihr Schein!
Die Kerze, die nun heller brennt,
Doch brennt sie nicht wie ich.
Nur wer der Liebe Flamme kennt,
Begreift mein Glück und mich.

In trauter Stube eingeengt,
Von ihrem Hauch belebt,
Weiß ich es kaum, daß ich gedrängt
Von Wünschen einst gestrebt.
Gestrebt nach Ruhm, nach Wirksamkeit,
Nach Glück, und es nie fand,
Bis es in diese Einsamkeit
Die zarten Blüten wand.

Mayrhofer publiceerde zijn gedichten in 1824, op aandrang van zijn vrienden. Waarschijnlijk voelde hij zelf dat zijn raadselachtige, magische, hoogst onconventionele poëzie bij het publiek geen succes zou hebben.

De Duitse theoloog Friedrich Schleiermacher schreef in 1802: "Die Menschen sind nur die Pforten, durch welche seit der Erschaffung der Welt die göttlichen Kräften zur Erde gelangen und in der Religion und dauernden Kunst uns sichtbar erscheinen." Deze goddelijke krachten bezielen en inspireren de mens die zijn ziel openstelt als een spiegel en die bereid is de stralen van het onzichtbare, eeuwige licht te ontvangen. Dit wordt bijvoorbeeld uitgedrukt in het prachtige lied *Am See* [D 746], op tekst van Franz von Bruchmann. Friedrich Schlegel vergeleek de goddelijke inspiratie met een toon. In het gedicht *Die Gebüsche* uit de cyclus *Abendröte* schreef hij:

Durch alle Töne tönent
Im bunten Erdentraume
Ein leiser Ton gezogen,
Für den, der heimlich lauschet.

Het eeuwige, de macrocosmos, de grote wereld, het met sterren bezaaide uitspannel, heeft een geheimzinnige verbinding met de mens, de microcosmos, de kleine wereld. Deze geheimzinnige verbinding tussen macrocosmos en microcosmos is de oorzaak van het verlangen, de "Sehnsucht", die in de romantische poëzie en in de muziek van Schubert wordt uitgedrukt.

In het dagboek van Mayrhofer stonden, volgens zijn biograaf Feuchtersleben, uittreksels van de werken van Hermes Trismegistos. Deze Hermes Trismegistos was de beschermende godheid van de oude alchemisten en op de smaragden steen die zijn graf zou bedekken stonden zijn wijze regels geschreven: de tekst van de Tabula Smaragdina. Hermes schreef onder andere: "wat beneden is, is gelijk aan dat wat boven is, en wat boven is, is gelijk aan dat wat beneden is, opdat de wonderen van het ene, unieke zich voltrekken; het ene stijgt op van de aarde naar de hemel en zinkt weer van de hemel naar de aarde en neemt daarbij de kracht van dat wat boven en onder is tot zich." Bij de muziek van Schubert wordt de relatie tussen eindigheid en eeuwigheid, tussen dat wat boven en dat wat beneden is, symbolisch tot klinken gebracht, bijvoorbeeld in de liederen *Gondelfahrer* [D 808, 809], *Abendbilder* [D 650], *Der liebliche Stern* [D 861] en *Gesang der Geister über den Wassern* [D 705, 714]. In deze liederen weerklinkt het verlangen naar datgene wat achter de verre horizon is, een naar boven strevend, metafysisch verlangen. Het lichamelijke, "der schwere Leib" om met Mayrhofer te spreken, is aan het aardse gebonden. Dit wordt uitgedrukt door het ritme: het kloppen van het hart, de polsslag, de wandelpas. Het hemelse verlangen klinkt echter gelijktijdig in veel grotere eenheden melodisch mee in Schuberts muziek.

Schuberts toonzetting van *Der Gondelfahrer* als mannenkwartet [D 809] geeft een bijna gezellige opvatting van deze tekst: zeer aards, je hoort het water echt kabbelen, het is zeer concreet. Maar totaal anders is de versie als sololied [D 808]: hier beleef je echt de mens, zwevend in zijn gondeltje, in zijn levensschip, tussen hemel en aarde, tussen wat boven is en wat beneden is.

Schubert en Mayrhofer vonden elkaar in een geïdealiseerde, poëtische wereld, in een Land der Sehnsucht, waar ze beiden als vanzelfsprekend thuis waren. Maar wanneer Mayrhofer dan als mens weer in de realiteit stond en weer ambtenaar was, en dan gedwongen was werkzaam te zijn bij het censureren van geschriften, dan werden de zielsconflicten natuurlijk steeds groter, want Mayrhofer was een zieke, vereenzaamde hypochonder wiens poëzie slechts door een zeer kleine kring van vrienden naar waarde werd geschat. Een van die vrienden, de dichter Eduard von Bauernfeld, beschreef de verandering die de plichtsgetrouwe, volkomen tegen zijn innerlijke, vrijheidslievende natuur streng censurerende ambtenaar onderging wanneer hij in de vriendenkring vertoefde: "...dan ontdooide het verstarde, mummieachtige gezicht van de dichter en liepen er tranen van ontroering over zijn wangen. Door Schuberts geniale kunst ontstak Mayrhofer in geestdrift, zijn kunstenaarsziel werd bevrijd van de loodzware, negatieve invloed van het dagelijks leven. Hij greep een groot glas wijn, dronk snel en begon vol vuur een loflied op Kaiser Joseph II en diens liberale ideeën, om

vervolgens bitter te klagen over de wijze waarop de “goede” Kaiser Franz en diens kanselier Metternich Josephs ideeën verloochenden. Ja, Mayrhofer zei zelfs: mijn Oostenrijk is verloren. Na enige glazen wijn achterover geslagen te hebben begon Mayrhofer wild en met gebalde vuisten over revolutie en vrijheid voor de volkeren te razen: “De geest der vrijheid heeft zijn wapenen en zal de knechten en papen vernietigen. De vrijheid der mensheid, die nu nog slechts een cocon is, zal dan als een vlinder haar vleugels over de grafheuvels uitslaan en naar het licht toe vliegen.” Deze tomeloze reactie van Mayrhofer op de muziek van Schubert is mijns inziens zeer opmerkelijk; er blijkt wel uit, dat Mayrhofer's geest door Schubert's muziek zodanig werd geïnspireerd, dat hij als een feniks de vleugels uitsloeg. Zelf schreef hij: “Gleich wie der Frühling die Erde erschüttert, um ihr Grün, Blüten und milde Lüfte zu spenden, so erschüttert und beschenkt den Menschen das Gewahrwerden seiner produktiven Kraft.” Zijn poëzie ontstond voor een groot deel uit geestdrift en bewondering voor Schubert's muziek. De romantische filosoof Schelling schreef: “Die Kunst entspringet nur aus der lebhaften Bewegung der innersten Gemüts- und Geisteskräfte, die wir Begeisterung nennen.”

Schubert en Mayrhofer waren werkelijk innig met elkaar bevriend. Zij inspireerden elkaar. Deze wederzijdse inspiratie blijkt ook uit de manier waarop Schubert 47 van de zo raadselachtige, symbolistische gedichten van Mayrhofer op muziek zette, en wel zo, dat de diepste zin van de poëzie door de muziek aan het licht werd gebracht. Schelling schreef: “Die Idee unsinnlicher Schönheit wird vom Künstler, dem die Götter den schaffenden Geist verliehen haben, versinnlicht dargestellt.”

Het leven van zowel Schubert als Mayrhofer werd beheerst door eenzaamheid. Dit blijkt uit brieven en gedichten van beiden. Onbegrip, desinteresse van de tijdgenoten – afgezien van de enkele getrouwen natuurlijk. Ook werd hun leven beheerst door onvrede met de politieke situatie in Oostenrijk, die zo funest was voor een vrije ontplooiing van kunsten en wetenschappen. Schelling schreef in 1807: “Die Kunst insbesondere ist, wie die zarteren Pflanzen von Luft und Witterung, so von öffentlicher Stimmung abhängig; sie bedarf eines allgemeinen Enthusiasmus für Erhabenheit und Schönheit und der milden Herrschaft eines väterlichen Regenten, der dem menschlichen Verstande Freiheit, dem Geiste Flügel und menschenfreundlichen Ideen Wirksamkeit gegeben hat.” Dit kunnen onze politici zich natuurlijk ook nu nog in de oren knopen. Welnu, de “milde, goede” keizer Franz had als motto: “Wir brauchen keine Genies, Wir brauchen nur gute Untertanen”. Hij bestreed door middel van zijn kanselier Metternich en diens politiechef Sedlnitzky dan ook iedere vorm van geestelijke vrijheid voor de burgers. Charles Sealsfield, alias Karl Postl, schreef in zijn 1828 in Londen gedrukte boek “Österreich wie es ist” : “Niemals hat es einen mehr gehaßten und gefürchteten Mann gegeben als Metternich. Von der Ostsee bis zu den Pyrenäen, von den Grenzen der Türkei bis nach Holland ertönt nur eine Stimme über diesen Minister: die des Abscheus.” Door opheffing van de door Joseph II ingestelde tolerantie inzake de vrijheid van drukpers, door bewaking van het onderwijssysteem door de conservatieve, stompzinnige geestelijkheid die erop uit was de bevolking onmondig te houden en door de arrestaties en uitwijzingen werd de zelfstandige geestelijke ontwikkeling van de mensen in de biedermeiertijd onderdrukt. Daardoor nam het verlangen naar de dood enorm toe, hetgeen resulteerde in grote aantallen zelfmoorden, tragische levenssituaties die uitliepen op krankzinnigheid of doffe berusting in de ellende van het bestaan. Het doodsverlangen was voor de romantici sowieso de diepste wortel van het menselijk leven. De filosoof Fichte schreef dat dit verlangen de Sehnsucht was van de mens om met het eeuwige, onvergankelijke verenigd te worden en samen te smelten. Schubert kon zijn gevoelens tot uiting brengen in zijn tomeloze muzikale productie, De muziek immers is van de schone kunsten de meest abstracte en daardoor de meest vrije kunstuiting.

De dichter Franz Grillparzer schreef in 1826 zijn gedicht *An die Tonkunst*, waarin hij zijn gedachten hierover als volgt onder woorden bracht:

Tonkunst, dich preis ich vor allen,
Höchstes Los ist dir gefallen.
Aus der Schwesterkünste drei,
Du, die freiste, einzig frei.

Denn das Wort es läßt sich fangen,
Deuten läßt sich die Gestalt,
Unter Ketten, Riegeln, Stangen,
Hält sie menschliche Gewalt.

Aber du sprichst höhre Sprachen
Die kein Häscherchor versteht,
Ungreifbar durch ihre Wachen

Gehst du wie ein Cherub geht.

Darum preis ich dich vor allen
In so ängstlich schwerer Zeit
Schönstes Los ist dir gefallen,
Dir und wer sich dir geweiht.

Mayrhofer, die in zijn jeugd als novice in het klooster van St. Florian reeds te maken kreeg met de ogen van bespieders, die hem toen al tot zelfmoordgedachten brachten, en van wie verwacht werd dat hij als ambtenaar zelf deel zou uitmaken van bovengenoemd Häscherchor, wist zijn diepste gedachten uitstekend te verbergen in de raadselachtige, symbolistische gedichten die hij schreef. Als censor wist hij natuurlijk ook heel goed wát hij moest verbergen. Tegen zijn intiemste vrienden zei hij: "Etwas anderes ist meine Meinung; etwas anderes ist meine Pflicht."

Erlafsee [D 586] was het eerste lied van Schubert dat gedrukt werd, en ook een van de eerste liederen die in het openbaar gezongen werden. Ook hier heeft hij de originele tekst van Mayrhofer weer veranderd; het is bijvoorbeeld niet duidelijk waarom het de dichter "wohl und weh" is "am stillen Erlafsee". Men zou toch zeggen: dat is toch een prachtige situatie, een prachtige natuurbeschrijving van dat meertje (dat nog steeds zeer mooi is). Welnu, de reden blijkt dan uit de oorspronkelijke tekst van Mayrhofer: het is hem "wohl" – hij voelt zich fijn – omdat hij temidden van de natuur is, hij is niet in Wenen, hij is niet gedwongen als ambtenaar te censureren, hij voelt zich geïnspireerd, hij kan gedichten schrijven. Daarom gaat het hem goed. Maar omdat hij weet dat dit maar van voorbijgaande aard is en dat hij gauw naar Wenen terug moet om zijn stompzinnige werk weer op te vatten, daarom "ist ihm auch weh".

Mayrhofer schreef in een ironisch gedicht:

Eines laß dir zu tiefst einschärfen:
Perlen sollst du nicht vor die Säuen werfen,
Perlen, die du aus der Tiefe hobst,
Sie halten sich bestens für faules Obst.
Gib ihnen gar nicht verborgene Keime,
Kräftige Wahrheit, sondern Träume,
Gar nicht Rythmus, klingende Reime,
Gar nicht Pannen, beschnittene Bäume,
Gar nicht Leben, nein, Manier,
Hab sie zum besten; sie danken's dir.
Liebster, um Gott nur kein Stäubchen Natur,
Nur Überhüllung, nur Politur,
Enthalte dich sorgsam der griechischen Form:
Sie ist zu nackt und fast enorm.
Das Kleine ist artig, das Artige wert,
Und unseren Schneiden und Schnitten bewährt.
Was fällt denn dem ehrlichen Johann ein,
Daß er Orest oder Memnon will sein?
Hält er uns Andere für wandernden Schwaben,
Daß er uns will nach Tauris haben?
Ist uns der lustreiche Prater doch nah,
Türkische Musik und Feuerwerk da.

Deze regels geven mijns inziens een zeer treffende beschrijving van de genoegens en de leefgewoonten van het – om met Schubert te spreken – "im siechen Alter dahinschleichenden Volk": de Weners, de tijdgenoten. Dit volk had totaal geen begrip en oren voor de parels die Schubert met zijn muziek uit de diepte hief; de ambtenarij van Metternich was ook zeer gediend met het oppervlakkige vermaak van de mensen. De kunst was er om genot te brengen – aldus Rossini – en vergetelheid, zodat men niet tot nadenken zou worden aangezet. Beethoven, Grillparzer, Schubert, Mayrhofer en al hun vrienden en nog vele anderen, waren echte kunstenaars, dat wil zeggen: in de ware zin van het woord, idealisten en denkers met vurig bloed in hun aderen en met die "Sehnsucht nach dem ewigen Frühling" zoekend naar een betere, vrije wereld, die echter niet van deze aarde is. Karl Postl schreef in "Österreich wie est ist" : Een Oostenrijkse schrijver is wel het meest gekwelde schepsel op aarde. Hij mag geen enkele regering, welke dan ook, bekritisieren, ook geen minister,

geen overheidsorganen, ook niet de geestelijkheid of de adel; hij mag niet vrijzinnig, niet filosofisch of humoristisch zijn, kortom: hij mag helemaal niets zijn. Wanneer hij maar iets wil zeggen, wanneer hij maar een tipje van de sluier op durft te lichten, moet hij dat doen zoals het een Oostenrijks onderdaan betaamt: deemoedig en eerbiedig.

Mayrhofer was zo'n gekweld schepsel, zo'n gekweld, beklagenswaardige Oostenrijkse schrijver. De ideeën welke hij in zijn gedichten tot uitdrukking wilde brengen werden – in de vooral voor kunstenaars en wetenschappers zo moeilijke situatie die Karl Postl beschreef – verborgen in soms nauwelijks op te lossen raadsels. Doodsverlangen en het verlangen naar een “edlere und tatkräftigere Vorwelt” beheersten Mayrholders poëzie. Mijn leze zijn hellenistische gedichten zoals *Memnon* [D 541], *Der entsühnte Orest* [D 699], *Fragment aus dem Aeschylus* [D 450], of de prachtige natuurbeschrijvende gedichten zoals *Heliopolis* [D 753, 754], *Am Strome* [D 539], *Freiwilliges Versinken* [D 700], *Beim Winde* [D 669], *Auf der Donau* [D 553], *Die Sternennächte* [D 670], enz.

Wanneer het Mayrhofer teveel werd maakte hij lange zwerftochten door Oostenrijk, en vooral door Oberösterreich, de provincie waar hij werd geboren en die zo'n overweldigende natuur bezit. Tijdens die tochten ontstonden Mayrholders beste gedichten. Men ziet in die gedichten wat Schelling beschreef: “Das Kunstwerk wächst empor aus der Tiefe der Natur, und das höchste Verhältnis der Kunst zur Natur ist dadurch erreicht, daß sie diese zum Medium macht, die Seele in ihr zu versichtbaren. Die Liebe ist das Band aller Wesen und reine Güte Grund und Inhalt der ganzen Schöpfung.” Mayrholders gedichten werden uit liefde geboren. Sommige germanisten beweren dat ze niet zeer origineel zijn. De vorm, de mantel waarin Mayrhofer zijn gedachten stak zou niet germanistisch-wetenschappelijk in orde zijn. Welnu, ik geloof dat deze analytici het uiterlijk, het omhulsel van deze gedichten analyseren zoals de patholoog-anatoom dat doet met een lichaam. De grote schilder Caspar David Friedrich schreef: “Wanneer een schilderij een bezielende uitwerking op de toeschouwer heeft, zodat diens gemoedsgesteldheid zuiverder wordt, dan is er aan de eerste voorwaarde voldaan waaraan een kunstwerk moet voldoen, ook al zou het qua kleur en techniek noch zo slecht zijn geschilderd.” Mijns inziens voldoen de gedichten van Mayrhofer in hoge mate aan Friedrichs criterium. Friedrich schreef ook: “Allgemein gefallen wollen heißt: dem Gemeinen gefallen wollen; nur das Gemeine ist allgemein. Es mag eine große Ehre sein, ein großes Publikum für sich zu haben, aber gewiß ist die Ehre noch grösser, nur ein kleines, auserlesenes Publikum für sich zu haben.”

De vriendenkring was zeer klein, maar “auserlesen”. Hij bestond uit dichters als Senn, Schober, Feuchtersleben, Lenau, Grillparzer – die allen gedichten schreven ter nagedachtenis van Mayrhofer, de dichter die mijns inziens de meest raadselachtige poëzie van de biedermeiertijd schreef. Daartoe behoort ook het prachtige gedicht *Memnon* [D 541], dat verwijst naar de overlevering volgens welke de beroemde kolos van Memnon bij zonsopgang een helklinkend geluid, als van een springende cithersnaar, gaf.

Ook Mayrhofer kon in zijn gedichten op melodische wijze uiting geven aan zijn gevoelens, zodat de mensen dachten dat in hem de dichterlijke bron zalig vloeide. Maar diep in zijn hart voelde de dichter slechts smart en doodsverlangen. Hij zou het liefst vanuit hemelse sferen van edele vrijheid en reine liefde als een stille, bleke ster naar de aarde hebben willen schijnen.

Der entsühnte Orest [D 699] is een prachtige hymne aan een “edlere und tatkräftigere Vorwelt” en beschrijft het moment, waarop Orestes als alom geëerd koning te Mycene heerst, nadat hij door tussenkomst van de goden Athene en Apollo vrijgesproken is van de moord op zijn moeder Clytaemnestra. Natuurlijk wil Mayrhofer met deze Griekse mythologie niet slechts de geïdealiseerde situatie van die Griekse helden op dat moment van de geschiedenis beschrijven; hij bedoelt dit voortdurend politiek. Orestes is, nadat hij zoveel heeft meegemaakt, een grote en wijze koning geworden, dit in tegenstelling tot, bijvoorbeeld, keizer Joseph II, die door Ferdinand Raimund in zijn toneelstuk “Der Barometermacher auf der Zauberinsel” wordt voorgesteld als een voortdurend slapende keizer die toevallig Tutu heet – de censuur heeft dat niet gemerkt, maar het is een absolute persiflage op de goede keizer Franz – en deze voortdurend slapende keizer Tutu regeert wanneer hij slaapt, hij zegt ook dat hij het grappigste is wanneer hij slaapt. Keizer Joseph II was ook zo'n mens die als kind al niet die typisch kinderlijke eigenschappen als vertrouwelijkheid, verzoeningsgezindheid, behoefte aan liefde had of die ooit enthousiast was – dat was hij helemaal niet; het enige wat keizer Franz al in het begin had, was dat hij voortdurend bang was voor ernstig en geconcentreerd werk en een voorliefde had voor “Spielereien”. Hij speelde ook zijn hele leven; gedurende zijn hele leven heeft hij moeilijke beslissingen steeds uitgesteld en voortdurend gespeeld. Hij had geen medelijden met armen en ongelukkigen, hij dacht zelf de straffen uit voor mensen die tegen hem in opstand kwamen, hij stond erop dat zijn onderdanen zeer religieus opgevoed werden, maar was zelf absoluut niet religieus, en zijn oom keizer Joseph II berispte hem dan ook iedere keer weer en zei van hem: dat is een mens die altijd iemand achter zich moet hebben met een stok in zijn vuist om hem te slaan, want

anders is er geen vuur in de machine. En natuurlijk zet Mayrhofer daar dan zo'n grote Orestes als koning tegenover; in zoverre is dat dus een politieke tegenstelling.

Ook *Philoktet* [D 540] is een prachtig lied; het verhaalt de geschiedenis van Philoctetes, die op de vaart naar Troje op het eiland Cryse door een slang in zijn voet werd gebeten; vanwege de zich uit de wonden verspreidende lucht werd hij, op advies van Odysseus, op de eenzame kunst van Lemnas achtergelaten, maar na bitter lijden toch weer voor de oorlog in Troje teruggehaald, omdat de Trojaanse oorlog niet gewonnen kon worden zonder de pijlen van deze beroemde boogschutter. Natuurlijk gaat het Mayrhofer niet om dit verhaal, maar het gaat hem er waarschijnlijk om dat iemand daar door zijn zogenaamde vrienden eenzaam wordt achtergelaten, het gaat dus altijd om de beschrijving van de eenzaamheid en de ellende. En dan wordt het ook voortdurend weer autobiografisch – het zou zelfs misschien kunnen slaan op een politicus die door Keizer Franz verbannen werd, omdat hij bijvoorbeeld te liberale ideeën zou hebben gehad; het is zeer wel mogelijk, dat het gedicht een kritiek daarop is.

Het *Lied eines Schiffers and die Dioskuren* [D 360] is een gebed aan Castor en Pollux; een schipper vraagt om een behouden tocht. Dit gedicht berust ongetwijfeld op een religieuze gedachte van Mayrhofer, want voor hem waren die Griekse goden, die oude goden, minstens zo zinvol als het Christendom – en dat was ook al weer zoiets verdachts.

In *Der Schiffer* [D 536] vaart de schipper bij regen en storm op de Donau onversaagd de gevaren tegemoet, gevaren die hij doelbewust verkozen heeft boven een rustig, behaaglijk leventje. Dit doet denken aan Schillers motto:

Du mußt glauben, du mußt wagen,
Denn die Götter leihn kein Pfand;
Nur ein Wunder kann dich tragen
In das schöne Wunderland.²

In het gedicht *Auf der Donau* [D 553] beschrijft Mayrhofer het Donaulandschap met zijn dennenbossen, oude burchten en ruïnes. Alles wat de mens bouwt verzinkt tot stof: torens, wallen en poorten; ook de oude ridders en helden zijn reeds lang heengegaan. Zelfs de sagen en legenden verdwijnen, en wat blijft is de ondergang, die de in een klein bootje gezeten dichter bedreigt.

In *Nachtstück* [D 672] vindt een oude harpelaar zijn laatste rustplaats in de natuur. De bomen, het gras en de vogels zingen voor hem een wiegelied. Men zou het gedicht kunnen beschouwen als een hommage aan Ossian, de oude bard, die als laatst overgeblevene van zijn geslacht de heldendaden van Fingal bezong. Ook bij Mayrhofer was er steeds weer sprake van gedrukte ondergangsstemmingen; maar plotseling kon hij zich dan ook weer uit dat depressieve flegma omhoogtrekken en schreef dan gedichten zoals *Der zürnenden Diana* [D 707]. Diana is de godin van de jacht en van de nacht, maar bij Mayrhofer vooral een muze van verblindende schoonheid; en hierbij moet ik denken aan het gedicht van Graf von Platen getiteld *Tristan*, uit 1825. Hij zegt:

Wer die Schönheit angeschaut mit Augen,
Ist dem Tode schon anheimgegeben,
Wird für keinen Dienst auf Erden taugen,
Und doch wird er vor dem Tode beben,
Wer die Schönheit angeschaut mit Augen!

En Mayrhofer heeft zelf nog in een ander gedicht, dat *Die Locke* heet, zijn gedicht *Der zürnenden Diana* min of meer verklaard. Het luidt als volgt:

Hast du die Mythe gehört des sterblichen Schauers,
verlangend nach der Göttin,
und sie drückte den Pfeil ihm ins Herz?
Sag uns, frevelt der Dichter am heiligen Bilde Dianens,
Oder was ist seines Liedes etwa verborgener Sinn.
Goethe sprach es einst aus, der allgewaltige Dichter:
Wer sich der Liebe vertraut, hält er sein Leben zu Rat,
Nun, so furcht sich Wange und erleiche die bräunliche Locke
und dem sinkenden Blick nahe die ewige Nacht.
Hast du doch selig geschaut, was wenige Sterbliche schauten,
lebtest wonneberauscht, stirbst am verborgenen Glück.

De dichter in *Der zürnenden Diana* sterft gelukkig. En je zou bijna met Hölderlin kunnen zeggen:

“Einmal lebt’ ich wie die Götter, und mehr bedarf’s nicht” – één keer heb ik het geluk van de goden gezien toen ik geïnspireerd was, toen ik a.h.w. helderziend was. Die toestand van gelukzalige helderziendheid beheerst ook het gedicht *Auflösung* [D 807]. Mayrhofer zegt: Ga ten onder, wereld, realiteit, en stoor niet langer de lieflijke gestalten van mijn dromen en fantasiën. In mijn ziel leven onuitputtelijke, lieflijke machten, die mij omvatten en hemels zingen – maar de gloed van het geluk verzengt mijn gebeente. Dit herinnert mij aan de woorden van de filosoof Gotthilf Heinrich von Schubert uit 1806. Hij zegt: “Die höchsten Augenblicke des körperlichen Genußes sind dem Körper feindlich, ja vernichten die körperlichen Kräfte. Also zerstören auch die heftigst aufflammende Freude, die heilige Glut der Phantasie allmählich die körperlichen Kräfte, auf welche die Dauer des Leibes gegründet ist.” – Wie denkt daar niet aan Franz Schubert en diens korte leven? – “Das Sterben, die Vernichtung ist das Erblicken, das augenblickliche Erscheinen eines höheren geistigen Seins, die Offenbarung des Weltalls und das Einzelne. Das Einzelne geht unter in das Universum. Aber das Einzelne kann das Universum nicht lebendig in sich empfangen, ohne als Einzelnes vernichtet zu werden. So sterben die Dinge an der Nähe Gottes.”

Men zou met Mayrhofer kunnen zeggen:

Was nie auf irdischem Boden gedieh,
Es lebt und blüht in der Phantasie.
Ihr sollt die Herrliche ehren.
Die Harfe klingt; ihr süsßer Akkord,
Er trägt uns auf goldenen Schwingen fort
In ferne, selige Sphären.

Ja, in die “selige, ferne” sferen was Mayrhofer dus als dichter in zijn kamer. Maar wanneer dan de werkelijkheid weer op hem inbrak, dan werd die stompzinnige realiteit steeds minder goed te verdragen. Mayrhofer werd meer en meer een hypochonder. Een sterfgeval in zijn familie en een ongelukkige liefdesaffaire versterkten zijn melancholieke gevoelens. Ik heb het al gezegd: vanwege zijn grote talenten en zijn brede ontwikkeling zou Mayrhofer een ideaal humanistisch pedagoog en voorbeeld voor de jeugd geweest kunnen zijn; maar in plaats daarvan was hij gedwongen om als censor werkzaam te zijn, iets wat volkomen tegen zijn innerlijke natuur was. Mayrhofer had een slechte gezondheid; hij was veelvuldig ziek en ging dan met ziekteverlof, o.a. in de jaren 1818, 1819, 1821, 1823, 1824, 1826, 1827, 1831. Soms gaf hij zijn halve jaarsalaris uit aan dokterskosten. Het beroep dat hij met alle strengheid moest uitoefenen betekende voortdurende hoon voor de vrijheidslievende persoonlijkheid die Mayrhofer was, en maakte hem zenuwziek.

De dood van Schubert in 1828 werd voor Mayrhofer fataal. Hij schrijft in een aangrijpend gedicht,

Nachgefühl. An Franz Schubert- 19. November 1828:

Von eines Birnbaums Zweige
Da sang ein Vögelein:
Der Herbst, er geht zur Neige,
Es muß geschieden sein!
Ich flatt’re von hinnen
Zu wolkigen Zinnen
Weit über das Meer;
Die Winde vom Norden,
Sie wüthen und morden
Hier alles umher!
Drum eil ich zu Auen,
Wo unter dem lauen
Gekose der Lüfte
Mich segnende Düfte
Und Blüten erfreu’n;
Wo ewige Lenz

Nie welkende Kränze
Verschwenderisch streu'n!
Wie will ich dort singen,
Wie soll es nicht klingen
Mein friedliches Lied, -
Wenn jubelnd die Seele
Aus schwellender Kehle
Verstandener zieht!
O selige Wonnen!
Ihr leuchtenden Sonnen,
Ich fliege zu euch. -

Mayrhofer schreef nog slechts zeer weinig gedichten. Hij vereenzaamde in toenemende mate. Nadat een goede vriend van de dichter zelfmoord had gepleegd door in de Donau te springen, probeerde hij in 1830 hetzelfde te doen; naar men beweerde, uit vertwijfeling over het mislukken van de Poolse opstand te Warschau. Hij werd echter door schippers gered. In 1836 sprong hij uit de hoogste verdieping van het gebouw waarin hij elke dag moest censureren. Hij stierf drie dagen na deze wanhoopsdaad.

De dichter Ernst von Feuchtersleben publiceerde in 1843 de tweede druk van Mayrhofers gedichten met een biografie. Na de dood van Feuchtersleben in 1849, werd de nalatenschap van Mayrhofer door dienstmeiden in de kachel gegooid, en daarmee was Mayrhofer zo goed als vergeten. De waardering voor zijn werk neemt echter de laatste tijd gelukkig weer toe en vele germanisten beschouwen hem thans als een van de belangrijkste dichters en denkers uit de biedermeiertijd.

Abendstern [D 806] is een van de laatste Mayrhofer-gedichten die door Schubert gecomponeerd werden.

Mayrhofer heeft prachtige, intieme gedichten geschreven. Hij heeft ook een zeer interessant gedicht geschreven waarin hij bijna een beeld geeft van zichzelf:

Du hast die Seele nicht begriffen,
Nicht den Sinn, der, mutig strebend,
Eine einzige Furcht nur kannte:
Dem Gemeinen zu verfallen;
Der, je mehr die Welt geboten,
Eifriger sich abgeschlossen.
Schlägt mein Herz nicht für die Menschheit,
Weil ein Weib mich nicht gebunden?
Weil mir ewige Himmelssterne
Lieber als zwei Augen sind?
Geiz ich minder nach der Ehre,
Weil ich Ehren wenig achte?
Wie sie mich betiteln mögen,
Ist es doch nicht meine Sache.
Denn am Ende aller Dinge
Ist man doch nur, was man tut
Keine Macht, sie sei die höchste
Auf der meerumfloss'nen Erde,
Kann Persönlichkeit verleihen,
Kann Talente dekretieren.
Wären mir auch Millionen,
Würde ich leben, wie ich lebe:
Mäßig, mit erprobten Freunden,
Würde gute Bücher lesen,
Gerne grüne Räume suchen
Und die vielgeliebten Berge
Mit den rauschenden Gewässern
Würde singen zur Gitarre
Und, an guten Tagen, dichten,
Und, verwehrten sich die Dinge,
Meine schwachen Glieder strecken

Auf den Divan und entschlummern,
Voll des gläubigen Vertrauens,
Daß es wieder lichter werde.
Wer es doch erst zur Klarheit brächte:
Weib, Haus und Herd sei nicht das Rechte.

Mayrhofer heeft zijn hele leven ernaar gestreefd om tenminste één groot werk, een groot toneelstuk te kunnen schrijven. Dat is hem niet gelukt. Het belangrijkste of grootste werk wat hij geschreven heeft is de cantate *Einsamkeit* [D 620]. Schubert schreef in 1818 vanuit het Hongaarse Zseliz aan zijn vrienden in Wenen: "Mayrhofer's *Einsamkeit* ist fertig, und wie ich glaube, so ist's mein Bestes, was ich gemacht habe, denn ich war ja ohne Sorgen." Deze cantate *Einsamkeit* is in ieder geval een heel interessant en belangrijk werk. Het gedicht is een soort levensbeschrijving van zowel de dichter als de componist. De inhoud van deze zedelijke cantate is als volgt:

Een jongeman koestert slechts één wens: een leven in eenzaamheid. Hij vindt dit binnen de muren van een klooster, in de sfeer van de Oostenrijkse barokkerken. De muziek van het eerste deel van de cantate doet denken aan orgelspel. De jongeman houdt het echter niet uit binnen de enge kloostermuren. Hij wil actief zijn en vlug naar de grote stad, naar Wenen; dit is dus volkomen autobiografisch voor zowel Mayrhofer's leven als ook wel voor het leven van Schubert, die in het Konvikt opgroeide. Er volgt een beschrijving van het oppervlakkige, drukke leven in het Wenen uit de tijd van Schubert: dansmuziek, toneelstukken. Doch dit vermaak bevredigt de rusteloze geest niet en een nieuw ideaal zweeft voor de ogen van de jonge man: een leven vol gezelligheid. In een kring van jonge mensen zoekt de jonge zwerver het geluk. Ze maken wandelingen door de prachtige natuur, bezoeken wijnlokalen en amuseren zich. Deze beschrijving doet sterk denken aan Schubert's vriendenkring. Doch wanneer de vrienden weg zijn en de jongen weer alleen komt te staan met zijn depressieve gedachten, dan komt hij in moeilijkheden. Mayrhofer zei reeds, in een ander gedicht:

Du bist um allen Spaß gebracht,
Wann wieder dein Gemüt erwacht.

De jongeman zoekt nu gezelschap van een veel inniger karakter: hij wordt verliefd, en wandelt met zijn uitverkorene hand in hand langs een beekje door de bossen, in vertrouwelijk zwijgende gesprekken met de geliefde verzonken. Hier klinkt ook een zeer mooie muziek, die aansluit op de muziek die Schubert schreef bij de prachtige ballade *Der Liedler* [D 209]. De tedere verbintenis van de jongeman met het meisje is maar van korte duur. Hij wordt soldaat en trekt ten strijde voor het vaderland. Mayrhofer geeft hier een beeld van zijn vriend, de dichter en heldhaftige vrijheidsstrijder Theodor Körner, die in 1813 in de slag bij Leipzig sneuvelde, en die aan Schubert de raad gegeven zou hebben, zich geheel aan de kunst te wijden.

Wanneer de jongeling na de veldslag de aarde met doden en gewonden bedekt ziet en het leed van de nabestaanden bespeurt, ziet hij de dwaasheid van het oorlogsspel in:

So däucht ihm des Vaterlandes Wächter
Ein ergrimmters Menschenschlächter,
Der der Freiheit hohes Gut
Düngt mit seiner Brüder Blut.

Dus de vader, de wachter van het vaderland, is iemand die mensen ombrengt en die het hoge goed van de vrijheid a.h.w. verkrijgt doordat hij zijn geliefde broeders moet opofferen. De muziek van Schubert is in dit deel van een ongelofelijke dramatiek en van een realisme die aan Moessorgski's lied *De onbekende soldaat* doet denken, zowel ritmisch als melodisch. Schubert was, evenals Mayrhofer, sterk pacifistisch gezind. Dit komt tot uiting in een brief aan zijn broer Ferdinand, een brief van 21 september 1825, waarin hij spreekt over de bestialiteiten die de Beierse en Franse soldaten en de Tirolers onder Andreas Hofer jegens elkander begingen, welke bestiale "heldendaden" aan beide zijden met kruisen en kapellen herdacht werden. Schubert schreef: "Du herrlicher Christus, zu wie viel Schandtaten mußt du dein Bild herleihen. Du selbst das gräßlichste Denkmal der menschlichen Verworfenheit, da stellen sie dein Bild auf, als wollten sie sagen: Seht! die vollendetste Schöpfung des großen Gottes haben wir mit frechen Füßen zertreten, sollte es uns etwa Mühe kosten, das übrige Ungeziefer, genannt Menschen, mit leichtem Herzen zu vernichten?" Aldus sprak Schubert in 1825 – en hoe actueel zijn deze gedachten nog steeds in onze tijd!

Na alle vergeefse krachtsinspanningen, gekweld door de bittere ervaringen en gebukt onder de last der jaren, trekt de eens vurige jonge zwerver, die nu oud is geworden, zich in de stilte en de schoonheid der natuur terug. De oude man voelt zich nu gelukkig in deze gezegende eenzaamheid, en weldra heeft de grijsaard de stille kust bereikt en denkt hierbij aan Heinrich von Ofterdingen van Novalis, waarbij Heinrich als oude man op het laatst een avondlied zingt en waarbij Novalis zegt: "Der Tod erschien ihm wie eine höhere Offenbarung des Lebens und er betrachtete sein eigenes, schnell

vorübergehendes Dasein mit kindlicher, heiterer Rührung. Zukunft und Vergangenheit hatten sich in ihm berührt und einen innigen Verein geschlossen. Er stand weit außer der Gegenwart und die Welt ward ihm erst teuer, wie er sie verloren hatte, und sich nur als Fremdling in ihr fand, der ihre weiten, bunten Säle noch eine kurze Weile durchwandern sollte. Es war abend geworden...”

Voetnoten:

^{1[1]} Op grond van recent onderzoek komt Dr. Ernst Hilmar tot de conclusie, dat de gesproken dialogen vermoedelijk door Mayrhofer zelf zijn vernietigd. Overigens is het libretto van *Adrast* ook verdwenen [EvM]

² Afkomstig uit het gedicht *Sehnsucht* [D 52, 636]